

**FE'LLI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SINTAKTIK - SEMANTIK
XUSUSIYATLARI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)**

Xolikulova Aziza Sheralievna

SamDChTI 2-bosqich magistranti

azizaholikulova1985@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi fe'lli frazeologik birliklarning sintaktik-semantik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada fe'lli frazeologik birliklarning tuzilishi, ma'no xususiyatlari va qo'llanilishi kabi jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ingliz va o'zbek tillaridagi fe'lli frazeologik birliklar o'rtasida bir qator o'xshash va farqli jihatlari aniqlandi.

Kalit so'zlar: fe'lli frazeologik birliklar, sintaktik-semantik xususiyatlar, ingliz tili, o'zbek tili, qiyosiy tahlil

Аннотация: данная статья посвящена изучению синтаксико-семантических особенностей глагольных фразеологизмов английского и узбекского языков. В статье проанализированы такие аспекты глагольных фразеологизмов, как структура, особенности значения и употребления. По результатам исследования выявлен ряд сходств и различий между глагольными фразеологизмами английского и узбекского языков.

Ключевые слова: глагольные фразеологизмы, синтаксико-семантические особенности, английский язык, узбекский язык, сравнительный анализ

Abstract: this article is devoted to the study of syntactic-semantic properties of verb phraseological units in English and Uzbek. The article analyzes aspects of verb phraseological units such as structure, meaning properties, and applicability. According to the results of the study, a number of similar and different aspects were identified between the verb phraseological units in English and Uzbek.

Key words: verb phraseological units, syntactic-semantic features, English, Uzbek, comparative analysis

KIRISH

Fe'li frazeologik birliklar (FFB) tilning muhim qismi hisoblanadi va ularning sintaktik-semantik xususiyatlarini o'rganish tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biridir. FFBlar ikki yoki undan ortiq so'zlarning birikuvidan hosil bo'lgan, yaxlit ma'noga ega bo'lgan, ko'chma ma'noda qo'llaniladigan va tarkibiy qismlarga ajralmaydigan til birliklaridir [1]. Ular tilning ifoda boyligini oshirish, nutqning ta'sirchanligini ta'minlash, fikrni obrazli va emotsional ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lsa-da, ularning frazeologik tizimida muayyan o'xshashliklar mavjud. Shu bilan birga, har bir tilning o'ziga xos xususiyatlari ham frazeologik birliklarning tuzilishi va ma'nosida o'z aksini topadi. FFBlarning qiyosiy tahlili esa tillarning frazeologik tizimidagi umumiy va xususiy jihatlarni aniqlash imkonini beradi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy, tasviriy va komponentli tahlil metodlaridan foydalanildi. Ingliz va o'zbek tillaridagi FFBlar turli lug'atlar, badiiy asarlar va ilmiy manbalardan

to'plandi. Bir qancha inglizcha va o'zbekcha FFB tanlab olindi va ular tuzilishi, ma'nosi hamda qo'llanishiga ko'ra tahlil qilindi.

FFBlarning tadqiqi bo'yicha ko'plab olimlar izlanishlar olib borganlar. Jumladan, A.V.Kunin ingliz tili frazeologiyasining nazariy asoslarini ishlab chiqqan [2]. O'zbek tilshunosligi taraqqiyotida S.Karimov, B.Yo'ldoshev, Sh.Rahmatullayev kabi olimlarning tadqiqotlari muhim o'rin tutadi [3; 4; 5]. Biroq ingliz va o'zbek tillaridagi FFBlarning qiyosiy tahlili bo'yicha tadqiqotlar yetarli emas.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ingliz va o'zbek tillaridagi FFBlar quyidagi o'xshash xususiyatlarga ega:

- FFBlar tarkibida fe'l asosiy komponent vazifasini bajaradi;
- FFBlar yarim nominativ xarakterga ega, ya'ni ularda harakat yoki holat ma'nosini ifodalovchi fel nominativ ma'noga ega bo'lgan komponent bilan birikadi;
- FFBlarning aksariyati ko'chma ma'noda qo'llanadi;
- FFBlar semantik jihatdan bir butun til birligi sifatida idrok etiladi;
- Tarkibiy qismlarga ajratilmaydi.

Shu bilan birga, quyidagi farqli jihatlar ham aniqlandi:

Ingliz tilidagi FFBlar odatda ot yoki ravish bilan birikib keladi, o'zbek tilidagi FFBlar esa ko'proq ot bilan.

Ingliz tilidagi FFBlarning ko'pchiligi to'g'ri ma'noda ham qo'llanishi mumkin, o'zbek tilidagi aksariyat FFBlar esa faqat ko'chma ma'noda ishlatiladi.

Ingliz tilidagi ba'zi FFBlar tarkibidagi artikl, sifat, predlog kabi yordamchi so'zlar o'zbek tilidagi FFBlarda uchramaydi.

O'zbek tilidagi FFBlarning sezilarli qismi bajarvoli frazeologizmlar bo'lib, ular harakat va holatni ifodalash uchun xizmat qiladi [6, 25-b.].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillaridagi FFBlar tuzilishi va ma'nosi jihatidan bir-biriga o'xshash bo'lsa-da, ayrim farqli xususiyatlarga ham ega. Bu tillarning grammatik qurilishidagi tafovutlar bilan izohlanadi. Ingliz tilidagi artikllar, predloglar kabi yordamchi so'zlar o'zbek tilida mavjud emas. Shuningdek, o'zbek tilidagi bajarvoli frazeologizmlar ingliz tilida alohida tur sifatida ajratilmagan.

Masalan, ingliz tilidagi "to kick the bucket" (vafot etmoq) iborasi tarkibida artikl mavjud, o'zbek tilidagi "dunyodan o'tmoq" iborasida esa bunday yordamchi so'z ishtirok etmaydi. Shuningdek, ingliz tilidagi "to let the cat out of the bag" (sirni oshkor qilmoq) iborasida predlog qatnashgan, o'zbek tilidagi "og'zidan gullagan" iborasida esa predlog yo'q.

O'zbek tilidagi bajarvoli frazeologizmlarga "qarg'a qarg'aning ko'zini cho'qimaydi", "ko'za kunda emas, kunida sinar", "bir yoqdan boshi chiqdi" kabi iboralarni misol qilish mumkin. Ular harakat va holat ma'nosini ifodalaydi hamda o'ziga xos grammatik xususiyatlarga ega.

FFBlarning ma'no xususiyatlariga ko'ra, ularning aksariyati harakat va holatni ifodalashga xizmat qiladi. Ko'pincha salbiy ma'no ottenkasiga ega [7, 301-b.]. Masalan, ingliz tilidagi "to add fuel to the fire" (alangani avj oldirmoq), "to be in hot water" (qiyin ahvolda qolmoq) kabi iboralar salbiy ma'no ifodalasa, "every cloud has a silver lining" (har bir ishning yaxshi tomoni bor) iborasi ijobiy ma'noga ega. O'zbek tilidagi "boshiga qil sig'maydigan", "burnini ko'tarmoq", "ko'ngli qolmoq" kabi iboralar ham salbiy fikr ifodalaydi.

Bu esa frazeologizmlarning badiiy-estetik vazifasi bilan bog'liq. Ular obrazli, emotsional-ekspressiv bo'yoqqa ega bo'lishi bilan birga, muayyan baho, munosabatni ham

ifodalaydi. Masalan, "toshbag'irlik" o'zbek tilidagi ibora bo'lib, shafqatsizlik, berahm ma'nolarini anglatadi va salbiy bahoni bildiradi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi FFBlar qo'llanishiga ko'ra ham o'xshashdir. Ular asosan so'zlashuv nutqi va badiiy uslubda faol qo'llanadi. Biroq ayrim soha (masalan, sport, siyosat) ga oid frazeologizmlar ham mavjud. Masalan, ingliz tilidagi "to be on the ropes" iborasi sportga oid bo'lib, boksda og'ir ahvolga tushib qolish ma'nosini ifodalaydi. O'zbek tilidagi "start oldi", "g'olib chiqdi" kabi iboralar ham sport sohasida ishlatiladi.

Shunday qilib, ingliz va o'zbek tillaridagi fe'li frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili ularning umumiy va farqli tomonlarini aniqlash imkonini berdi. Har ikki tildagi iboralar tuzilishi, semantikasi va qo'llanishi jihatidan o'xshash va farqli xususiyatlarga ega ekanligi misollar yordamida tahlil qilindi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillaridagi FFBlar qator umumiy va xususiy xususiyatlarga ega. Ular tilning muhim frazeologik qatlami sifatida nafaqat nominativ, balki muayyan kommunikativ-pragmatik vazifalarni ham bajaradi. FFBlarning qiyosiy tahlili tillarning frazeologik tizimini yanada chuqurroq o'rganish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari nazariy ahamiyatga ega bo'lib, amaliyotda tarjima va lug'atshunoslik sohasida qo'llanilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mamatov A.E. O'zbek tili frazeologiyasi. [Phraseology of the Uzbek language] Toshkent: Mumtoz so'z, 2019.
2. Kunin A.V. Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazika. [A course on modern English phraseology] Moskva: Visshaya shkola, 1996.

3. Karimov S. O'zbek tili sintaktik frazeologiyasi. [Syntactic phraseology of the Uzbek language] Samarqand: SamDU, 2001.
4. Yo'ldoshev B. Frazeologik uslubiyat asoslari. [Fundamentals of phraseological stylistics] Samarqand: SamDU, 1993.
5. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. [The explanatory phraseological dictionary of the Uzbek language] Toshkent: O'qituvchi, 1978.
6. Sodiqova M.I. "O'zbek tilida bajarvoli frazeologizmlarning semantik-stilistik xususiyatlari" [Semantic-stylistic features of action-oriented phraseological units in the Uzbek language] //Filologiya masalalari, no. 4, 2020, pp. 24-28.
7. Fernando Ch., Flavell R. On Idiom: Critical Views and Perspectives. -Exeter: University of Exeter, 1981. -301 p.